

Fodorné Nagy Sarolta

Nagykőrös

A kálvinista jellem

Der calvinistische Charakter. Zusammenfassung.

Die Lehre hat charakterbildende Kraft. Auch der Calvinismus hat sie. Ähnliche Verhaltensformen sind zu entdecken und zu identifizieren in den schweizerischen Christen vom helvetischen Bekenntnis, in den französischen Hugenotten, den ungarischen Galeeren-Predigern, den holländischen und schottischen Reformierten, oder überall von allen Himmelsrichtungen im XVI. und XXI. Jahrhundert – wenn sie wirklich Calvinisten sind. Was hat der Calvinismus für ein Geheimnis, der so stählerne Charakter bildete, und bestimmte die Entwicklungsrichtung sogar Europas, sogar auch Amerikas? Nicht der Humanismus, und nicht die in der Kirchenverfassung verborgene Demokratie, auch nicht die Möglichkeit der individuellen Redefreiheit, sondern das *Wort*. Das Wort hat intellektuelle, dynamische, zeitliche und moralische Komponente. Dies alles wirkt im Calvinismus zusammen, als er auf das Wort besteht. „Als Calvinist wird man nicht geboren, sondern man wird Calvinist“ – sagt ein alter Spruch. Das heißt, je wir vom Wort leben, um so calvinistisch sind wir. Was für ein Charakter ist der calvinistische? In zehn Punkten zusammenfassend: 1. Das höchste Ziel unseres Lebens ist Gott zu erkennen. 2. Gott auch mit Vernunft zu dienen. 3. Verständnis für Wirtschaft. 4. Wir bekennen die Suveränität Gottes, der Herr ist über die Waffen, politischen Bündeleien, Epidemien, oder über unser Heil und Privatleben, über die Natur, die Geschichte und über jedes Gute und Böse, Leben und Tod, darum auch wenn er tötet, vertrauen wir auf Ihn. 5. Wir kämpfen gegen die Lüge, gegen leere Worte, Scheine, Heuchelei und falsche Mächte. 6. Die Staatsmacht wird verbündet betrachtet bis zu dem Punkt, bis die Suveränität Gottes nicht verletzt wird. 7. Systembetrachtung in der Denkweise, die mit ihrem Bekenntnis das ganze Leben umfassen und organisieren kann, so ihr Ziel ist nicht die Abwendung von der Welt, sondern die Ergebung und Huldigung der Wissenschaft, Kultur, Wirtschaft, Familienleben und öffentlichen Lebens vor dem Throne Gottes. 8. Tätiger Glaube – „die Calvinisten sind Besessenen der Arbeit.“ 9. Freiheit, die aber auch die Ehre und Respekt der Gesetze umfaßt. 10. Kirchengebundene Frömmigkeit, die die Verbindung zur Geschichte (geschichtlichen Vergangenheit) ausdrückt und gleichzeitig die Existenz als Teil eines universalen institutionellen Netzes. Dies alles zusammen gibt den calvinistischen Charakter.

Schlagwörter: Calvin, Calvinismus, der calvinistische Charakter

Atannak jellemformáló ereje van. A kálvinizmusnak is. Hasonló magatartási formákat hív elő és állandósít a föld legkülönbözőbb pontján élő emberekben,¹ így jellem-rokonságban vannak a svájci helvét hitvallásúak, a francia hugenották, az angol puritánok, a holland reformátusok és a magyar gályarabok, európaiak, amerikai, sőt afrikai kálvinista hittestvéreink; a 16. századi kálvinisták és a 21. századiak – ha valóban kálvinisták.

---

¹ Békési Andor: *Mi kálvinisták*. Ref. Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1990, 232.

I. Miféle erő testesült meg Kálvinban és a kálvinizmusban?

Ki volt Kálvin, aki népeket formált át, királyokat tanított, hercegekkel, hercegnőkkel levelezett; teológiai látása máig hatóan meghatározta egész Európa fejlődési irányát; az őt hallgatók száma sokszor az ezret is meghaladta.² Iskolapadjaiba beültek messze földről jött, rendkívüli hallgatók is: lelkészek, orvosok, jogászok, iparosok, kereskedők. John Knox, a skót reformáció vezetője 50 évesen ült be, hogy hallgassa őt. Ki volt Kálvin, akit felségárulással, az állami rend felforgatásával, a nép békés nyugalmanak megzavarásával vádoltak, és száműzetésbe kényszerült; aki pergő ellentűzben, 27 évesen írta meg élete fő művét: az *Institutiót*, amit később csak bővített, de nézeteit módosítani nem kellett.

Miféle erő testesült meg Kálvinban, aki tanításával olyan acélos jellemeket kovácsolt, mint amilyen volt Szegei Kis István, Árva Bethlen Kata, Károli Gáspár és sokan mások. Méliusz Juhász Péter püspök, a legdebrecenibb debreceni – jóllehet dunántúli volt –, noha kiválóan beszélt törökül – hét nyelven beszélt –, megtagadta a szultán parancsát, és nem volt hajlandó lefordítani magyarra a Koránt.³ Arany János – akitől a bécsi udvar köszöntőverset rendelt az uralkodó érkezésére, de dicsének helyett – éppen Nagykőrösön, egy református város református tanári karában töltve be akkor tisztséget – megírta „A walesi bárdok”-at, mert nem tudott annak zengeni, aki az Aradi Tizenháromat bitóra küldte és egy nép szabadságvágyát vérbe fojtotta. Kálvin hatására fejkendős parasztasszonyok, darócviselő parasztférfiak, Tiborc-ivadékok kezükbe vették és saját nyelvükön olvasták a Bibliát. Egy késői utód megilletődve emlékezik a nagyanyára, aki:

„Amikor bevetette a magasra kelt kenyeret a csutkával jól befűtött kemencébe, tiszta kötényt kötött maga elé, leült a kemence elé húzott számolyra, és ott olvasta a Bibliát, hol halkán, hol hangosan, míg ki nem sült a kenyér. Akkor felkelt és hátlát adott a gondviselő Istennek, hogy újra van kenyér, s van mit adnia családjának: hat fiának és egy lányának.”⁴

Illyés Gyula sokat emlegetett sora summázza: mit jelentett Kálvin és a kálvinizmus nemcsak Európának, hanem nekünk, magyaroknak is: „Hiszed, hogy volna olyan amilyen magyarság, ha nincs Kálvin? – Nem hiszem.”

Mi az a népeket és egyéni sorsokat átformáló hatalom, amely a kálvinizmussal oly' elemi erővel színre lépett? Mi a kálvinizmus hatásának titka? Nem az *alapító személye*, akit kora lobbistái, hangadói és sztárcsinálói emeltek volna magasra abban a reményben, hogy majd viszonzásul nekik is kijár valami rang vagy megbízatás. Asztmás rohamok között, gyenge testben, egyszerű anyagi körülmények között, a genfi parókiáról irányította a közgondolkozást. Még szólni sem szeretett fölöslegesen – de ha megszólalt, annak súlya volt. Azok is tévednek, akik azt gondolják, hogy a kálvinizmus a *humanizmus* vallása, s mint ilyen, jobban beleillett az újkorba, amely a küszöbön állt. Ha a humanizmus lett volna a református egyház princípiuma, akkor Erasmus, Buchanan

² Dékány Endre: *A pedagógus Kálvin*. Ref. Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1987, 75.

³ Ungtváry Sándor: *A magyar reformáció az ottomán bódoltság alatt*. KRE – HTK Egyháztörténeti kiadványok, Budapest 1994, 251.

⁴ Békési Andor: *í. m.* 41.

György⁵ vagy Janus Pannonius személyében tisztelnék a református egyház atyját. A kálvinizmus egészen sajátos jellegét nem is *demokratikus* alapelveiben kell keresnünk. Jóllehet szülőházája Svájc, s így köztársasági alkotmány a fészke, a kálvinizmus mégis több, mint egy „demokratikus vallás”. A kálvinizmus nem az *egyéni véleménybe* való jog vallása. Ez éppenhogy nem a kálvinizmusra jellemző, hiszen a kálvinista ember Isten törvényének és rendjének aláveti magát. Nem egyénieskedik, ami mégis sokszor *kiemeli őt környezetéből*: az a benne működő Ige, amint azt a maga teljességében érti meg. Kálvin titka egyszerű: *szavaiban az Ige szólalt meg, s ennek lett olyan átütő ereje, hogy egyéni sorsokat és népeket formált át. Az Ige hatásának társadalmi leképeződése lett maga Genf.*

II. A kálvinizmus központi elve: az Ige legfőbb tekintélye

A kálvinizmus központi elve: radikálisan az Ige tekintélye. Ezért szeretjük a *zsolta-rokat*: hiszen Istent magasztalni az ő Igéjével lehet méltóképpen. Ezért formálódott Kálvin nyomán *új úrvacsoratan s egyáltalán új sákramentum-tan, egyházalkotmány és istentiszteleti rend, de még új közösségi életforma is.*

Az ige héber és görög elemzéséből megállapítható, hogy a) *értelmi*; b) *dinamikus*; c) *idői* és d) *morális* tartalmat hordoz.⁶ Amikor megszólal: a) belső lényeggel rendelkező szó hangzik, „logos” hangzik, amely *értelem, a legmagasabb szellemi funkció, intellektuális rend, információ*. Az Ige nemcsak közöl, hanem b) *hat is*. *Dinamizmusára* jellemző, hogy: teremt, szabadít, készítet, bátorít, vigasztal. c) *Idői* eleme, hogy összeköt múltat, jelent, jövőt, az örökérvényű Igét aktualizálja pillanatnyi helyzetünkre, s így prófétai szóvá válik. d) *Morális* viszonyrendszert épít, azaz emberi kapcsolatainkra hatással van. Soha nem marad a templom falain belül, hanem a lehető legszélesebb nyilvánosságot követeli magának a társadalomban. Mindez együtt hat a kálvinizmusban.

Az Ige kálvini megvalósulása olyan erős hatással van a személyiségre, hogy ha az Igét kirekeszti is valaki az életéből, a kálvinizmus külső lenyomata megmarad rajta,⁷ igaz, néha sajnálatos torzóként – mint pl. nyakasság, szigor, racionalitás, különcködés –, *mert a kálvinizmus csak az Igével együtt az, ami. Nem lehet külső tradícióként magunkra öltetni, mert akkor már belső lényegét, hatóerejének titkát veszítette el. Ezért igaz az, hogy kálvinistának nem születik valaki, hanem azzá válik,*⁸ ti. az Ige folyamatos formáló hatalma alatt. Erről a folyamatos átformálódásról tesz tanúságot a Szentírás: „Felöltöttétek az új embert, aki Teremtőjének képmására állandóan megújul, hogy egyre jobban megismerje őt” (Kol 3,10).

III. Milyen jellemet formál a kálvini Ige-teológia?

Alábbiakban összefoglaljuk a kálvinista jellem fő vonásait. Ezek külön-külön lehet, hogy más felekezetekben is megtalálhatók, együttesen viszont református jellemmé válnak.

⁵ Hastie Vilmos: *A református gondolkodás alapelvei*. Ford.: Budai Gergely. Kálvinista Szemle kiad., Budapest 1925, 101.

⁶ Ld. bővebben: Fodorné Nagy Sarolta: A motiváció teológiai vizsgálata és katechetikai vonatkozásai. In: *Theológiai Szemle* 2007/4, 220. skk.

⁷ Schlumberger, J.: *Essais et dialogues*. Paris 1937, 160. In: Békési Andor: *i. m.* 97.

⁸ Békési Andor: *i. m.* 31.

1. Isten megismerését tartjuk életünk legfőbb céljának

Kálvin Genfi Kátéjának első kérdése: „Mi az emberi élet fő célja?” Válasz: „Isten megismerése.”⁹ Második kérdés: „Mi a legfőbb jó az emberre nézve? Ugyancsak Isten megismerése.”¹⁰ Az *Institutio* is ezzel kezdődik: „Felmutatása annak, hogy Isten s önmagunk ismerete kapcsolatosak.” Ezzel a rangsorolással Jézus szavait veszi komolyan Kálvin: „*Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged, az egyedül igaz Istent, és a kit elküldtél, a Jézus Krisztust*” (Jn 17,3; 1Jn 5,20). *Az ember boldogtalanságának legfőbb oka, hogy élete Urát nem ismeri.* Jézus azt mondja a samáriai asszonynak: „a samáriabeliek és minden egyéb nép azt imádják, amit *nem* ismernek, egyedül a zsidók azok, akik Istent helyesen tisztelik”¹¹ (vö. Jn 4,22) – amennyiben kijelentése alapján tisztelik őt –, mert ezen az úton vezet el Isten Igéje a testet öltött Igéig: Jézus Krisztusig. Honnan lehetne halandó embernek joga ahhoz, hogy saját tekintélyével állapítsa meg, milyen a helyes élet és a helyes vallás?! „Nem marad egyéb hátra, mint hogy Isten önmagáról tegyen bizonyosságot.”¹² Az „elménckedés”¹³ az egyéni istenkép összetakolása emberi kísérletezés. Minden embert kísért: „Alig volt valaha egyetlen ember, aki magának valamely bálványt vagy képet ne csinált volna Isten gyanánt”¹⁴ – írja Kálvin. Akkor ismerjük meg Őt igazán, ha *önmaga kijelentése alapján* ismerjük meg, azaz a Bibliából.

Ebből két dolog következik:

a) *Az Ószövetség és az Újszövetség együtt* Isten kijelentésének története. Az Újszövetség nem érthető a maga gazdagságában az Ószövetség nélkül. Krisztus bölcsője az ószövetségi próféciaikban ringott. A teljes Írást akarjuk ismerni, hogy helyesen tudjuk érteni. A református ember Bibliájának ószövetségi része is annyira kopik az olvasással, mint az újszövetségi. A teljes Írás összefüggéseinek ismerete – vagy legalább az arra való törekvés – meglehetősen sajátos kálvini vonás. Nem válogatjuk önkényesen a nekünk tetsző igéket, mert nem önmagunkat akarjuk igazolni, miként azt pl. a Jehova tanúi teszik, hanem alárendeljük magunkat Isten *teljes kijelentésének*.

b) *Ma, amikor a valláspiacon annyi vallás és vallási szénezetű jelenség kínálja magát, mi ezeket elutasítjuk.* Divat, hogy a mai kor embere saját igényeinek megfelelő vallást alakítson ki önkényesen összeválogatott elemekből. Erre mi azt mondjuk, hogy ez nem csak hogy tévelygés, hanem önámítás, sőt egyenesen a kárhozatba vezető út. Csak azért virágozhatnak ma a legkülönbözőbb vallások, mert az emberek *nem ismerik Istent*. Több, mint elgondolkodtató, hogy Magyarországon a Krisna-tudatú hívők a negyedik (!) az 1 %-os adóbefizetéseikkel, a keleti vallások interneten „üresség meditációra” és hasonló tartalmú tanfolyamokra hívnak, és a scientológia „egyháznak” minősíti magát. Mi Krisztusban az istenfiúság szabadságát és hatalmát kaptuk, minden más ennél csak kevesebb lehet. „Akik pedig befogadták, azokat felhatalmazta arra, hogy Isten gyermekeivé legyenek: mindazokat, akik hisznek az ő nevében” (Jn 1,12).

⁹ Kálvin János: *A genfi egyház kátéja. A keresztyén tudomány tankönyve gyermekek számára.* 1545. Ford.: Ceglédi Sándor. A Főiskola könyvnyomda betűivel. Pápa 1907, 7.

¹⁰ Uo.

¹¹ Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere.* (Institutio.) Magyar Kálvin-fordítók kiad. Pápa 1909, I. 4,4.

¹² *Institutio*, I. 5,13.

¹³ Uo. I. 13,23.

¹⁴ Uo. I. 5,12.

2. Értelemmel is szolgáljuk Istent

A nagyparancsolat arra hív: „Szeresd az Urat a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes *elmédből*” (Mt 22,37) – azaz teljes valóddal. Az „elmével” történő istenszeretetet gyakran elhanyagolják, pedig ez is része a Nagyparancsolatnak. Az elme megromlott, felfuvalkodott, meghomályosodott, gonosz cselekedetekben gyönyörködik (Lk 1,51; Ef 4,18; Kol 1,21). Istent szeretni teljes elméből azt jelenti: a) *érteni, és érteni akarni* az Igét, amelynek, mint láttuk, értelmi tényezője is van (ld. a II. pont), és b) *a megújult elméből új kultúrát fakasztani*. Alább ezt fejtjük ki.

a) Az Ige értése szellemi tevékenység. Sokan nem értik az igehirdetéseket, ezért nem járnak templomba. Az Ige-éhség, azaz az Ige értése utáni vágy készítené az embert a templomba. A reformációra oly’ jellemző népiskolázás elsődleges célja is az volt, hogy a felnövekvő nemzedék értse meg az Igét. Tudja olvasni, és saját helyzetére vonatkoztatni. A szent tudomány tanulására való készségről tanúskodnak Kálvin hallgatói is. Kálvin valahányszor *lejött a szűszékről, egész csapat követte őt háza kapujáig*, kérdezve őt, hogyan értette ezt meg azt a mondatot.¹⁵ Az angol kálvinistákról: a *puritánokról* pedig azt jegyzik fel, hogy nemcsak figyelmesen hallgatták a prédikációt, hanem jegyzeteket készítettek a hallottakról, és összefüveteleiken megbeszélték. Állítólag soha nem tartottak a gyülekezetekben annyi összefüvetelt, mint a puritán megújulás idején.

b) Istennek meghódoló értelemből másfajta gondolkodásmód és érvelési rendszer születik. Mondhatjuk úgy is: másfajta kultúra. Az így pallérozott elme sajátos jellemet formál, és sajátos értelmiséget is. Mi, kálvinisták a természetben és a történelemben egyaránt Isten kijelentését ismerjük fel. A világ a láthatatlan dolgok „nézőhelye”¹⁶ (vö. Zsid 11,3; Zsolt 19,2). A világban nyilvánvaló lett az emberek előtt, amit Istenről meg kellett tudniuk: Isten véghetetlen hatalma és istensége.¹⁷ A kálvinizmus nyitott a világ megismerésére, következőképpen a *természettudományok* művelésére; és nyitott az emberi történések összefüggéseinek feltárására, tehát a *társadalomtudományok* művelésére is, mégpedig Isten dicsőségét szolgáló lelkülettel. A világ olvasható – mondja Kálvin:

„Végtelen nagy számmal vannak úgy a földön, mint az égen azok a bizonyítékok, melyek Isten csodálatos bölcsességéről szólnak; és pedig nemcsak azok a burkoltabb bizonyítékok, amelyeknek alaposabb megfigyelésére vannak rendelve a csillagászatban, orvostan és az egész fizika, hanem amelyek bármely műveletlen ember előtt akaratlanul is feltűnnek, úgy hogy szemeiket sem nyithatják fel a nélkül, hogy ne kényszerüljenek azok tanui lenni.”¹⁸

A fentiek miatt Kálvin iskolájában „világi” tudományokat bőséggel tanítottak. Az igazán keresztyén iskola az, amelyben a vallásos szemlélet nem korlátozódik az istentiszteletek és hittanórák idejére, hanem a tudományokat Isten általános kijelentésének tekintik. Kálvin így érvel:

„Az igazság egyedüli forrása Isten lelke, magát az igazságot nem fogjuk visszautasítani, sem megvetni, akárhol tündökljék is felénk, ha nem akarunk lázadókká lenni Isten lelke ellen. ... Tagadjuk talán, hogy az igazság fénye tündöklött azoknál az

¹⁵ Békési Andor: *i. m.* 76.

¹⁶ Ld. *Institutio*, I. 5,1.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo. I. 5,2.

ókori jogtudósoknál, akik a *polgári rendet* s fegyelmet oly helyesen állapították meg? Azt mondjuk, hogy a *bölcsészek* tévelyegtek, mikor a *természetet* oly alapos kutatás tárgyává tették s oly nagy művészetet írtak le? Azt mondjuk, hogy nem volt eszük azoknak, akik az *előadás művészetét* megállapították s minket megtanítottak *logikusan* beszélni? Azt mondjuk, hogy balgák voltak azok, kik az *orvoslás* mesterségét kikutatva hűséges buzgóságukkal nekünk használtak? Minek tartjuk az egész *számtani* tudományt? Azt hisszük, hogy esztelen emberek eszelőssége? Ellenkezőleg, lehetetlen a régiek iratait ezekről a tárgyakról a legnagyobb csodálkozás nélkül olvasnunk [...]. Tarthatunk-e pedig valamit dicséretesnek, [...] amiről nem ismerjük el, hogy Istentől származik?”¹⁹

A természetben kapott kijelentéshez hasonlóan az emberi történelemben és történelemben is Isten bölcsességét ismerheti fel a látni vágyó. Mi másról szól a múlt, ha nem arról, hogy:

„Isten a szerencsétlenség idején hirtelen, csodálatosan, váratlanul segítségére jó a nyomorultaknak s félig elveszetteknek. [...] Hatalma napfényre jó, mikor az istentelenek dühét, melyet mindenki győzhetetlennek látott, egy pillanat alatt visszaveri, gögjküket megfűkezi, mikor a hatalmas bástyák leomlanak, a támadó és védő fegyverek megsemmisülnek, az erő megbénul, a titkos tervek napfényre jönnek s önönterhük alatt összeomlanak, az éging emelkedő vakmerőség a föld közepéig sújtatik; viszont az alázatosak felemeltetnek a porból (Zsolt 113,7).”²⁰

3. Gazdasági érzék

A kálvinizmust és a kapitalizmust Max Weber óta szokás összekapcsolni. Ő volt az, aki rámutatott arra, hogy a szerzési ösztönnek, nyereségváagnak önmagában véve semmi köze a kapitalizmushoz, mert az antik világtól kezdve a középkoron át napjainkig mindig létezett a vagyon felhalmozása iránti vágy. Jellemezte a kínai mandarint, a régi római arisztokratát, a nápolyi kocsist és az ázsiai kézművest, a kártyajátékoszt és a koldust egyaránt. A korábbi történelmi korok vagyonfelhalmozása a kizárólag maga hasznát kereső „kalandor-kapitalizmusra” (M. Weber) épült, amely irracionális-spekulatív jellegű nyereségre tör pénzkölcsönzésekből, háborúk finanszírozásából, gyarmati vállalkozásokból. Ennek *merő ellentéte a protestáns gazdaságtan és gazdaság-etika, amely racionálisan szervezett, szabad munkára alapul, s amelyet a jog és igazgatás racionális szervezete szabályoz.*²¹ Kálvin ezt valósította meg Genfben, a puritánok Angliában és az Újhazában. M. Weber szavaival: A „spekulatív, pária-kapitalizmussal” szemben a puritánoké „polgári munkaszervezet volt.”²² A protestantizmus – és hangsúlyozottan a kálvinizmus – érdeme az *irracionális szerzési ösztön megfűkezése (!).*²³ *A kálvini mértéktartás – „aszfézés” – vetett gátat a javak önkényes felhalmozásának.* Szabad tisztességes nyereségre törekedni, de az nem kizárólag a javakat megtermelő tulajdona marad, hanem abból részesíteni kell (!) a szegényeket, az arra rászorulókat. A kálvinizmus nem dicséri a sze-

¹⁹ *Institutio*, II. 2,15

²⁰ Uo. I. 5,8.

²¹ Ld. Max Weber: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme.* (Eredeti kiadás: Tübingen 1972.) Ford.: Józsa Péter, Lissauer Zoltán, Somlai Péter. 2. bővített kiad. Cserépfalvi kiad. 1995, (s.l.). 11–18.

²² Max Weber: *i. m.* 202.

²³ Uo. 12.

gényiséget, mert annak is megvan a maga kísértése (Péld 30,8). Szegénységet kívánni hasonlót jelent, mint ha valaki beteg akar lenni. A gazdagság csak akkor kétséges, ha léhaságra, romlottságra csábít, és a közjó ellen van, de mint a hivatás gyakorlásának gyümölcse, kívánatos. *A javakhoz való ragaszkodás elleni harc nem a racionális szerzés, hanem a birtokolt javak irracionális használata ellen irányul.* Az alkalmi munka, a napszámos-lét szükségszerű lehet, de tartósan nem kívánatos a kálvinizmus szerint, mert hiányzik belőle a hivatással járó felelősség, rendszeresség és módszeresség, amely az életnek keretet ad. A kálvinizmusnak nem ideálja sem a munkanélküliség, sem a tulajdon nélküli bérmunkástudat.

Koldust nem lehetett látni Genfben. „A kálvinizmus Istene nem egyes »jó cselekedeteket« várt az övétől, hanem a *rendszerrel* emelt tettek által üdvözülést.”²⁴ Egy, a reformáció befogadása után húsz évvel Genfben látogató olasz gróf így ír: „Itt a nyomoron igazi testvéri érzelemből, rendszeresen és teljes mértékben segítenek.”²⁵ Az alkalmi segítségnél átfogóbban kell megoldani a szegénység problémáját, „a könyöradomány nem jött”. A javak kezeléséről a 2Kor 8,15 magyarázatában így ír Kálvin:

„Azok, akik gazdagok, akár örökösödés útján nyerték, akár szorgalmuk árán, bőségüket ne mértéktelenségben tegyék láthatóvá, hanem abban, hogy testvéreik szükségüket enyhítik. Mert minden, amink van, manna, bármilyen címen is jutottunk hozzá, feltéve, ha az valóban a miénk, mert a család vagy törvénytelen ügyeskedések árán szerzett gazdagság nem nevezhető annak... És miként ha valaki mannat rakott félre, akár önzésből, akár bizalmatlanságból, azonnal megromlott, éppen így nem kétséges, hogy a kincsek, amelyeket testvéreink kárán gyűjtünk, átokká lesznek, és gyorsan tönkremennek birtoklóival együtt [...]. Elismerem, hogy nincs megparancsolva számunkra az egyenlőség, miszerint törvénytelen lenne a gazdagnak nagyobb eleganciában élni, mint a szegénynek; de az egyenlőséget úgy figyelembe kell venni, hogy senkinek nem szabad éhezni, és senkinek nem szabad gazdagságot gyűjtenie mások becsapása árán. A szegény ember ómere [2Móz 16,16 skk.] a közönséges étel és szabványos élelemadag; a gazdag ember ómere bőségesebb porció, ez igaz, körülményeiknek megfelelően, de oly módon, hogy mértékletesen éljenek és ne legyenek mások terhére.”²⁶

Martin Offenbacher mintegy száz évvel korábbi statisztikai feltáró munkája – amelyre M. Weber is támaszkodik – rámutat: jóval *több protestáns* vallású tanuló végez reálgimnáziumban, reáliskolában, amelyek műszaki tanulmányokra, ipari-kereskedelmi pályákra, polgári kereső életre képeznek, mint római katolikus vallású, akik a humanisztikus gimnáziumokat részesítik előnyben. Ugyanezt a jelenséget látjuk Poroszországban, Bajorországban, Würtembergben. Magyarországon a reformátusok körében még ennél is nagyobb mértékben tapasztaljuk a protestánsok középiskolai orientációjának tipikus jelenségeit.²⁷ M. Offenbacher kutatásait elemezve M. Weber megállapítja:

²⁴ Max Weber: *i. m.* 128.

²⁵ Révész Imre: *Kálvin élete és a kálvinizmus*. Révész Imre emlékalap bizottság kiad., 3. kiadás, Debrecen 1909, 232.

²⁶ Calvin, John: *Commentary on 2 Corinthians*. Genf 1546. Libronix Digital Library, 2Cor 8,15.

²⁷ Max Weber: *i. m.* 29. Hivatk.: Martin Offenbacher: *Konfession und Soziale Schichtung. Eine Studie über die wirtschaftliche Lage der Katholiken und Protestanten in Baden*. Volkswirtschaftlichen Abhandlungen der badischen Hochschulen IV. 5. Tübingen – Leipzig 1901, 18–19.

„A protestánsok mindig mutattak valamilyen sajátos hajlamot a gazdasági racionalizmusra, amit a katolikusoknál ilyen mértékben sohasem figyelhettünk meg. Különösen a kálvinizmusban látható a ’mesteri kapitalista üzleti érzék és az egész életet átható kegyesség’²⁸ összekapcsolódása. A reformátusok úgy látszik, ... más felekezeteknél nagyobb mértékben segítették elő a kapitalista szellem fejlődését. Erőteljesebben például a lutheránusoknál.”²⁹

M. Weber nem új tételt állít itt föl, hanem a már mások által³⁰ korábban ugyanilyen értelmű állítások *magyarázatát* keresi, s azt nem külső társadalmi adottságokban találja meg, hanem magában a vallások lelkületében és tartalmában. Tanulmánya és állításai mai napig³¹ széleskörű diskurzust váltanak ki.

4. Isten szuverenitását valljuk

Isten legfőbb Úr – hangsúlyozza a kálvinizmus. Erre életét és halálát teszi. Ő Ura a *fegyvereknek, politikai cselszövéseknek, járványoknak, üdvösségünknek, magánéletünknek, természetnek és történelemnek, minden jónak és minden rossznak, életnek és halálnak. Nincs semmi, ami ne hatalma alá tartozna*. Ha megöl is, bízunk benne – Jézus kereszthalála és feltámadása igazolja, hogy bízhatunk. Néhány kép Kálvin korából:

Genf megtámadása

Franciaország támadással fenyegette meg a kis köztársaságot: Genfet. Kálvin egyedül maradt nyugodtan a kétszáz fős városi tanácsban, s így szólt: „Genf biztonsága éppen nem ilyen vagy amolyan földi viszonyokon, hanem egészen és egyesegyedül a mindenható Istennek védelmén alapul. S vajon lemondjunk-e ebbe vetett hitünkről Franciaország akarata?”³² – és változatlanul folytatták a lelkipásztorok képzését, akik közül többen átmentek Franciaországba. A katonai csapás elmaradt. Majd Spanyolország segédcsoportokkal, a pápa 20 ezer arannyal támogatta a kezdeményezést, hogy az „eretnek fészket” teljesen romba döntsék. A titkos terv két nappal a támadás előtt kiderült. A genfiak oly’ készen és bátran várták a megtámadókat, hogy azok jónak látták tervükkel felhagyni. A nép Kálvin indítványára ünnepélyesen hálát adott „Genf védurának, az erős Istennek, aki nem alszik és nem szunnyadozik soha”. Az egyik római katolikus püspök azt írta: „Mindaddig, míg a köztársaság élén ez az ember áll, lehetetlen azt meglepni; démonok vannak szolgálatában, melyek segítségével minden üdvös tervet meghiúsít.”³³

Magyar történelmünk gyászünnepekkel, egyéni- és nemzeti tragédiákkal van tele. Az, hogy még vagyunk, feldarabolva, megbélyegezve, lánctalpakkal letaposva, elárulva, eladva, kifosztva, megalázva, végső soron Isten uralmi jegye rajtunk: mert mégis va-

²⁸ Max Weber: *i. m.* 33.

²⁹ Uo. 35.

³⁰ Ld. pl. Laveye, E. de: *Protestantism and Catholicism in their bearing upon the Liberty and Prosperity of Nations. A Study of Social Economy*. Toronto 1876. http://ia310826.us.archive.org/2/items/cihm_04559/cihm_04559.pdf.

³¹ Ld. Davide Cantoni: *The Economic Effects of the Protestant Reformation*. Harvard University, October 2009. http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic607832.files/maxweber26_5.pdf. Számos további hivatkozással.

³² Révész Imre: *i. m.* 248.

³³ Uo. 249.

gyunk! Ha meg akarunk egyáltalán épülni, egyedül Magyarország védurához: a mindenható Istenhez folyamodjunk!

Járvány

Amikor pestis tört ki, mindenki vonakodott a városon kívül elhelyezett járványkórházba az utolsó vigasztalást vinni a betegeknek. Kálvin önként jelentkezett: „Nem szabad visszavonnunk magunkat azoktól, kiknek szolgálatunkra legnagyobb szükségük van. Ha elfogadtuk hivatalunkat, nem látom át, hogy mi okon vonhatnak ki magunkat a veszedelemből.”³⁴ A genfi tanács azonban nem engedte, mert őt „sem az állam, sem az egyház nem nélkülözheti”.

Eleve elrendelés

„Az igaz ember hitből él” – vallja Luther. Bizonyos értelemben emberi kiindulópont az üdvösséghez. A kálvinizmus emberen túli tényezőből: Isten kiválasztásából és eleve elrendeléséből eredezteti az üdvösséget, amelyet az ember csak elfogadhat. Nem kell megnyerni Isten jóindulatát, mert az már adott. A református ember szabaddá válik az üdvösség görcsös féltésétől, és teljes erejével feladatai felé fordul, amelyben Isten dicsőségét és uralmát kívánja láttatni.

A párválasztás is Isten uralma alatt

Kálvin azt írta barátjának, Farelnek: „Nem tartozom azon szerelmes bohók közé, kiket ha egyszer a szép arc elvakított, szerelmesüknek még bűneit is hízalgéssal magasztalják. Engem csupán annak szépsége vonz, aki szemérmes, engedelmes és nem kevély, ki takarékos, béketűrő, s reám gondot viselni hajlandó.”³⁵ Valami ilyesmit érthet Pál az alatt, hogy „akinek feleségük van, mintha nem lenne” (1Kor 7,29) – azaz nem a nő és nem is a férfi van egy házasság vagy család középpontjában, és nem is a gyermek, hanem az Úr.

5. Harcolunk a hazugságok ellen

A reformáció a képmutatás ellen vette fel a harcot, és a látszatok mögötti lényeg keresésére indult. Isten beszéde lényegkeresővé és lényeglátóvá tesz. A bennünk lakó Ige leleplezi a látszatokat és hazugságokat. Református ember üres tekintély előtt nem hódol. A látható nem kápráztatja el olyan könnyen, ezért prófétai erőként hat, amikor megszólal egy hazugságokra épülő világban, legyen az politikai színtér vagy civil közösség. Elemi leleplező erővel hatott Ravasz László 1946-ban, amikor az új rend még csak a szép oldalát akarta láttatni, így nyilatkozott:

„Az, hogy szegények lettünk, kopott a ruhánk és szűkös a kenyérünk, legkevésbé bánt minket. Ismerősek vagyunk a jóllakással és éhezéssel, tudunk bővölködni és tudunk szűkölködni. De tiltakozunk az ellen, hogy az úgazdagok régi fényűzést gyakoroljanak és követeljük, hogy egy szegény ország puritán életfelfogást kövessen. [...] Kívánjuk, hogy a közéletben uralkodó hazugságok kipusztuljanak; ne

³⁴ Révész Imre: *i. m.* 121.

³⁵ Uo. 87.

mondják demokráciának, ha valami diktatúra, szabadságnak, ha valami szolgaság, nemzeti egységnek, ha valami atomizálás, igazságszolgáltatásnak, ha valami boszszuállás s ne dicsérjék haladásnak, ha valami visszaesés.”³⁶ – Be is járta a belügy-minisztérium összes hivatali asztalát, s az egyik legtöbbit fogatott irat lett.

Az utáztatokat nem szeretjük: a művirágot, az üres csillogást, és semmiféle magánál többet mutató külsőséget. A funkcionális szépséget annál inkább. Ízlésünket – mint minden emberét – a kultuszhely alakítja. Csikesz Sándor így írja le a református kultuszhely külső jegyeit:

„A református templomnak nem lehet egyetlen egy kődarabja sem, egyetlen egy díszítése sem, ami hazudjék, vagyis ne legyen külsőképpen is igaz. Éppen ezért a református istentiszteleti hely minden porcikájával mondjon igazat. A fa ne hazudja magát vasnak, a malter ne akarja a kő és faragott márvány illúzióját keltetni, a gipsz, stukko, rabc s megannyi építészeti fogás számára tilos legyen az Isten háza. A keményfára ezett és festett puhafa a bútorok farizeusa marad. Fundamentumául kőszikla illik, s falazatául tűzben megpróbált téglá. Bútorzatául keményfa szilárd komolysága. Úrvacsorai szerelvénnyül az egyszerű fényű nemesérc.”³⁷

Vajha ez a nemes lelkület áthatná egész életünket, hogy az annyira óhajtott társadalmi megújulásnak kovászai lehetnének. Tanrendszerünkben ennek feltételei adottak!

6. Az államhatalomban szövetségest látunk

Az államhatalom „leszármazott szuverenitás” (A. Kuyper), azaz Isten kezéből jövő hatalom. Jézus azt mondja Pilátusnak: „Semmi hatalmad sem volna énrajtam, ha felülről nem adatott volna néked” (Jn 19,11). Az uralkodásra való jogosultságot és tekintélyt Isten ruházta rá a vezetőkre, ezért a világi felsőbbségnek engedelmeskednünk kell. A Szentírás erre tanít (vö. Róm 13,1 skk.; 1Tim 2,1; Tit 3,1; 1Pt 2,18; Jel 13 stb.). A felsőbbségnek való engedelmesség túlmutat önmagán: a mennyei királyságnak bizonyos alapjait rakja le bennünk.³⁸

Valljuk, hogy egyház és állam egymásnak *szövetségesei*; nem ellenségei és nem is alárendeltjei. Nem teljes mértékben függetlenek egymástól. Mindegyiknek megvan a maga felségterülete, mégis egymásra nézve is teremtettek, mint a férfi és nő, szülő és gyermek. Az államhatalom Isten rendje szerint a gonoszság megfékezésére szolgál. A felsőségnek a vallás dolgaiba bele *kell* avatkozni,³⁹ ha tartja magát ahhoz, hogy „mindenféle hazugságot és babonát kiirt mindenféle istentelenséggel és bálványimádással együtt és védelmezi Isten egyházát.”⁴⁰ Az egyház nem tör világi uralomra, neki is megvan a maga feladata: istenfélő államvezetőket nevelni, s folyton emlékeztetni az uralkodókat Isten törvényére, amely törvényeknek ők is kötelesek alávetni magukat, hiszen ők is teremtmények. Az uralkodás nem kizsákmányolásra kapott jog, hanem Isten igazsága szerinti kormányzásra kapott felhatalmazás. Amikor a hazájából menekülni kényszerült Kálvin I. Ferenc francia királynak ajánlotta az *Institutiót* – aki miatt száműzetésbe kényszerült (!) – így érvelt:

³⁶ Ravasz László: *Válogatott írások. 1945–1968.* EPMSZ kiad., Bern 1988, 81.

³⁷ Csikesz Sándor: *A református istentiszteleti hely fogalma és megépítésének irányelvei.* (s.a. s.l.) 15.

³⁸ *Institutio*, IV. 20, 2.

³⁹ Abraham Kuyper: *A kálvinizmus lényege.* A Kálvin-Szövetség kiadványai. Nagybánya 1914, 116.

⁴⁰ II. *Helvét Hitvallás*, XXX.2 (A világi felsőbbség).

„Ne gondold, hogy [...] személyes védelmemről akarok gondoskodni, hogy ily úton szabad visszatérést nyerjek hazámba. Bár erre, amint illik, emberi érzelmenél fogva óhajtozom, [...] hanem az, hogy a király méltóképpen tölthesse be hivatalát, azaz kormányzásával Isten igazságát, Krisztus országglását szolgálja, mert elvész az ország, amelyet nem Isten kormányvesszeje, azaz szent igéje igazgat.”⁴¹

Valljuk, hogy egy nép megmaradásának és felvirágzásának titka a Szentbáromság Isten törvényének való engedelmség. A református keresztyén ember nem kivonul az államból, hanem újjászülletett tudattal részt vesz benne. Az ország sorsa a mi sorsunk, a közélet a mi ügyünk is. Az ország jóléte, egészségügye, tanügye, szociális rendszere a keresztyén ember életkörülményeit is meghatározza. Ezekben részt veszünk *bivatásunkkal*, vagy *diakóniával*, vagy *misszióval*. Rólunk is van szó, amikor az a kérdés, hogy lesz-e ivóvíz és magyar kultúra még ötven év múlva is ezen a helyen. Azok, akik azt hangoztatják, hogy „az egyház ne politizáljon!”, azt szeretnék, ha az egyház láthatatlanná és hallhatatlanná tenné magát. Legfeljebb nem pártszínekben politizálunk. Az Ige soha nem légyeres térben hangzott, annak mindig volt politikai/közéleti vetülete is. A legköznapibb dolgok, mint pl. a *gyermekes születése vagy meg nem születése* (ld. Mózes történetét), vagy pl. egy *bivatás gyakorlásához való jog* – lásd pl. a kovácsmesterség, 1Sám 13,19–22 – *politikum is!* Nem mindegy, kik a törvényalkotók. Nem mindegy, hogy olyanok gyakorolják-e a kormányzást a nép fölött, akik félik Istent, vagy akik egyéni érdekek érvényesítését látják benne. Ember ember fölött nem önkényeskedhet sem a nép nevében, sem a többség nevében, sem a kisebbség nevében.

Ha a felsőbbség méltatlanná válik az uralkodásra, mert zsarnok, tunya, kéjelgő, haszonleső jogtipró, rabló, gyilkos,⁴² az egyházat *prófétai intére* kötelezi. Ha ez nem használ, az *ellenállás jogának* érvényesítése következik *passzív*an vagy *törvényes eszközökkel*, s ha ennek sincs foganatja, végső esetben következik a *mártírium*, amint tették az őskeresztyének a Római Birodalomban vagy a Hitvalló Egyház Hitlerrel szemben, vagy a magyar keresztyének neves és névtelen mártírjai a szocializmus diktatúrája alatt. Aki az Igén tájékozódik, az a fennálló törvényen túl az örök jog forrására: a Királyok Királyára tekint, s ez „legyőzhetetlen bátorságot önt belénk, hogy az igazságtalanságban meg ne nyugodjunk, még ha törvény is az”.⁴³

7. Rendszerszemléletű gondolkodás

A kálvinizmus a közélet szabályozójává tudta emelni a reformációt. Ezt láttuk a tudományszemléletében, a gazdasági élet megszervezésében, és ez mutatkozik meg Genf átszervezett egész közéletében. A kálvinista ember számára nem a világ tagadása a cél, hanem az egész világ meghódoltatása Isten uralma alatt. Nem a világtól való elfordulás jellemzi, hanem a világ Istenhez fordítása. Ravasz László így jellemzi a különbséget a reformáció két nagy ága között:

„Luthernél minden út befelé a szívbe vezet, amely a végső állomás, míg Kálvinnál minden út a végtelenbe száll, s a szív nem vég, hanem kezdet. A cél a történelmen át az örökkévalóság, [...] mert az isteni kegyelemnek [...] nem az a célja, hogy saját magát élvezetében elmerült egyéneket támasszon, hanem hogy egy olyan vilá-

⁴¹ *Institutio*, 10 (Ajánlás Ferencnek).

⁴² Uo. IV. 20,24.

⁴³ Abraham Kuyper: *i. m.* 104.

got teremtsen, amelyben minden az Ő dicsőségét manifesztálja. [...] Luther hívei sohasem tudtak birkózni a világgal, mert örökösen az újjászületés fáradalmait kellett kipihenniök. Kálvin szembenáll a világgal, s vaskézzel kényszeríti, hogy minden vonatkozásban: politikában, nemzetgazdaságban, tudományban, családi életben egyedül Isten dicsőségének szolgáljon s szent törvényei előtt hódolattal meghajoljon [...] Luther pihenést, csöndet, mennyei örömeket akart adni a világnak, Kálvin elszántságot, mindent merést, agresszív magatartást. [...] Luther Jézusban az engesztelő Főpapot látja, Kálvin a diadalmas Királyt. [...] Luther teremtő erőben és zseniális eredetiségében fölülmúlja Kálvint. Lutheré a mély, nagy, új gondolatok, a hatalmas lendület, Kálviné ezeknek *rendszerezése, következményeinek levonása és gyakorlati megvalósítása*. . . Luther kételkedik, ellanyhul, kitér, Kálvin nem ismeri a kételyt, a habozást, hanem keresztülör mindenben. [...] *Luther csak megtalálta a protestantizmust, de Kálvin megmentette és megtartotta*. [...] A protestantizmust életrevalóvá, konkrétá, kultúrképesé, reális történelmi hatalommá Kálvin tette.”⁴⁴

Ebben az összefüggésben lehet érteni, amit Sebestyén Jenő mond Stahl nyomán: „A lutheránizmusban nincs államépítő erő, mert arra hajlik, hogy a közügyeket teljesen a felsőség kezébe tegye le... Sőt a maga legszélsőbb irányában ahhoz a pietizmushoz vezet, amely a közélettel öntudatosan nem törődik.”⁴⁵ A kis népek nemzeté formálódásában, nemzeti identitásuk megtalálásában a kálvinizmusnak lett döntő szava, lényegesen jobban, mint Rómának, és jobban, mint Wittenbergnek. „Luther nem volt képes arra, hogy nemzeteket alapítson, azaz hívjon öntudatos életre és kis nemzeteket erkölcsileg csodálatosan nagyokká tudjon tenni.”⁴⁶ Hasonló véleményen van Max Weber is, aki azt mondja: „A lutheri vallásosság kapcsolata a »világak« kezdettől fogva bizonytalan volt, és az is maradt. Luther szerint – aki sosem szakított teljesen a világ iránti paulinus közömbösséggel – az etikai elvek nem segíthetnek a világ alakításában, a világot úgy kell vennünk, amilyen.”⁴⁷ Mindezekre mit mondhatunk?! Azt, hogy a reformáció két ága nem ellenzi, hanem kiegészíti egymást. Ami az egyiknek erőssége, az a másikat is gazdagíthatja, s ha mi, reformátusok a személyes kegyességben meggyengülünk, készek vagyunk épülni evangélikus testvéreink által, s ha ők a szervezett kereteket szeretnék erősíteni az államban való létükhöz, fogadjanak el minket, mint akik értük is vagyunk.

8. Tevékeny hit

A középkori misztikus szerzetes, Aquinói Tamás (13. sz.) „Isten látomásában” gyönyörködött, az ő örök igazságának, szépségének és jóságának szemlélésében ragadta meg az ember boldogságát. Ez a szemlélődő élet a „vita contemplativa,” a „visio Dei” – a „látomás keresztyénisége.” Ezzel szemben jelent meg Kálvin „vita activa” keresztyénisége,⁴⁸ mert ha egyszer Isten király, akkor uralmát érvényesíti. *Uralkodása a „regnum Dei” aktív szolgálatában válik nyilvánvalóvá.* „Az én Atyám mind ez ideig munkálkodik, én is munkálkodom” (Jn 5,17) – mondja Jézus. Ez arra kötelez bennünket, hogy tevéke-

⁴⁴ Ravasz László: *Látások könyve*. II. kiad., A „Studium” kiadása, Budapest 1924, 16–17.

⁴⁵ Sebestyén Jenő: *A kálvinista államfjfi. Theologico-politikai tanulmány*. Magyar Kálvin Szövetség, Budapest 1941, 17.

⁴⁶ Sebestyén Jenő: *i. m.* 13.

⁴⁷ Max Weber: *i. m.* 192.

⁴⁸ Békési Andor: *i. m.* 245.

nyen szolgáljuk Istent, és dicsőségére hódítsuk meg a világot. Genfben szigorú munkamorált vezetett be Kálvin – megalapozva ezzel a város és az ország jólétét. A szerencsejátékot kitiltotta.

A kálvinisták a munka megszállottai, belülről motivált emberek, akik „coram Deo”, azaz Isten színe előtt felelősen végzik munkájukat akkor is, ha senki nem ellenőrzi őket. Mivel megszűnt a világ szent és profán szférára osztása, a köznapi hivatásgyakorlást is az örök élet összefüggéseiben művelik; s mivel a kegyelmi kiválasztás tana alapján felszabadultak az üdvösségre való megfelelés kényszerétől, szabad és erős lélekkel, az örökkévalóságra tekintettel tudnak e jelenvaló világ feladatai felé fordulni. A munkakedv annyira jellemző a kálvinistákra, hogy Max Weber egyenesen azt állítja, hogy számu(n)kra „a munkakedv hiánya a kegyelmi állapot hiányának előjele”.⁴⁹ A munkán megmutatkozó áldás Isten irántunk való jókedvének jele, amely további jó munkára ösztönöz. Ennek ellenében hat a globalizmus munkaszemlélete, amely nem hivatásban gondolkodik, hanem kizárólag anyagi haszonban. A szabadságra teremtett embert megilleti a szabad hivatásválasztás joga. S hogy a lehetősége is meglegyen erre, ahhoz olyan alkotmány szükségeltetik.

Példaképeink lehetnek a Kálvin utáni második nemzedék: a puritánok, akik sokat dolgoztak, takarékosan éltek, a jómódúak önzetlenül segítették a szegényeket, főképpen azok iskoláztatását, szavukra lehetett adni, sőt szavukra üzletet lehetett kötni. Egykori népszerű lelkészük, Richard Baxter a „Keresztyén Kalauzban” igen gyakorlatias és megszívlelendő tanácsokat ad, időnként túlzott szigorral:

„Oszd be jól alvásod idejét (ha teheted), hogy a reggeli értékes órák ne múljanak el henyéssel. Alvásodat egészségedhez és munkádhoz szabd, ne kényelmedhez. Általában hat óra alvás elég az egészséges embernek, hét a kevésbé egészségesnek, nyolc a gyengének és idősnek. A reggeli órák messze a leghasznosabbak minden munkánk elvégzésére. Isten ébressze gondolataidat, tisztelettel és hálával emeld szívedet hozzá az elmúlt éjszakáért és az előtted álló napért. Ez nagy segítség lesz a kísértések ellen, amelyek váratlanul lepnek meg [...]. Határozd el, hogy hiúság és a múltó divat nem kísért díszes öltözetekre, mert így sok időt töltesz el az öltözködéssel, hanem viselj gyorsan felölthető ruhát. A cicomázkodás drágán vett mérészség, ami minden nap egy vagy negyed órát követel. Amikor napi munkádat megkezded, gondolj életed végére. [...] Bármit teszel, annak végső célja az legyen, hogy Istennek kedves legyen, Őt dicsérje, Neki tessék. Ha másokkal kereskedsz vagy egyéb ügyed van velük, vigyázz az önzésre, ami el akarja tulajdonítani tőlük azt, ami az övék. Ha fecsegőkkel beszélgetsz, légy csendben, hogy a hiábavaló beszéd kísértésével szemben megállj. Ha mérges emberekkel beszélgetsz, légy erős, hogy ne provokálhassanak. Ha erkölcstelen emberekkel beszélgetsz, vagy másik nembeliek csábítanak téged, maradj erényes, tartsd meg a szükséges távolságot és a tiszta beszédet, amit a tiszta élet megkövetel. Ha szegény vagy, légy felkészülve a szegénység kísértései ellen, nehogy még nagyobb romlás következzen rád. Ha gazdag vagy, erősítsd meg szívedet a gazdagságnak még nagyobb kísértései ellen, amelyekből olyan kevesen menekülnek.”⁵⁰

⁴⁹ Max Weber: *i. m.* 189.

⁵⁰ Ld. Baxter, Richard: *A Christian Directory, or a Sum of Practical Theology and Cases of Conscience. Directing Christian, how to use their Knowledge and Faith...* Fourth Vol. Christian Economics. Printed for Richard Edwards, London 1895, 230. skk.

9. Szabadság

Szabadságra hívatatok el atyámfiai – mondja Pál (Gal 5,12). Krisztus jótéteményéből a hívők elnyerték szabadságukat, ezért nem kell lelkiismeretüket emberi rendelkezésekkel megkötni. Az ember-alkotta törvények és szabályok bilincsbe vernek. Krisztus pedig azt akarta, hogy „a lelkiismeret szabad legyen, a rendszabályok semmiféle nyűgébe bele ne bonyolódjék”.⁵¹ A keresztyén ember arra hivatott, hogy lelkiismerete a törvény szigorától és igájától megszabadulva Isten szelíd szavának „vidáman engedelmeskedjék”.⁵² A Krisztusban kapott szabadság a jóra serkent bennünket. Akik azt hiszik, hogy a szabadság azt jelenti, hogy szabadon vétkezhetnek, azokra „éppen nem vonatkozik ez a szabadság”.⁵³ Az Írás „mindent alárendel a mi szabadságunknak (Róm 14,14), csak ennek a szabadságnak oka lelkiünkben megálljon Isten előtt.”⁵⁴ Pál apostol többször emlékezteti a gyülekezeteket: „Ha tehát Krisztussal meghaltatok a világ elemei számára, miért terhelitek magatokat olyan kötöttségekkel, amelyek csak az e világ szerint élőkre kötelezők: »Ne nyúlj hozzá, ne ízeled meg, ne is érintsd!« Azokról van itt szó, amik arra valók, hogy elfogyasztvá megsemmisüljenek. Ezek csupán emberi parancsok és rendelkezések. Ezeknek a megtartása a bölcsesség látszatát kelti ugyan a magunk csinálta kegyeskedés, az alázatosság és a test sanyargatása által, valójában azonban semmi értéke és haszna nincs, mert öntelt felfuvalkodottsághoz vezet.” (Kol 2,20–23)

Kálvin akarta, hogy az önmagukban közömbös dolgokban ne kösse meg a híveket a lelkiismeret, ezért vitát indított a húsevésről, ünnepek szabad megüléséről, a ruházat használatáról és hasonló köznapi dolgokról, amelyek sokkal fontosabbak, mint ahogy azt általában hiszik. Ha belátják azt, hogy Isten előtt *semmi jelentősége* sincs annak, hogy húst esznek-e vagy tojást, hogy vörös ruhába öltöznek-e vagy feketébe, ez *teljesen elég*. Már fel van oldva a lelkiismeret, amelyet e szabadságnak a jótéteménye megilletett.⁵⁵

„Mert ha a lelkiismeret egyszer ilyen törbe esett, hosszú és kacsaringós útvesszőkbe téved, amiből aztán nem könnyű megtalálni a kivezető utat. Ha valaki elkezd azon tűnődni, hogy szabad-e neki lenből való kendőt, ruhát, zsebkendőt vagy törülközőt használni, utóbb a kender használhatását is kétségesnek találja és végül még a kőcson is gondolkozóba esik. [...] Ha valaki a kissé ízletesebb ételt meg nem engedett dolognak tartja az végre a mindennapi kenyeret és a közönséges ételeket sem eszi meg nyugodtan az Úr előtt, amennyiben eszébe jut az, hogy még egyszerűbb eledelkkel is fenntarthatja testét. Ha bizonytalanságban van a felől, hogy szabad-e jó bort innia, végül még a rossz bort sem fogja nyugodt lelkiismerettel meginni s utoljára még jobb és tisztább vízhez se mer nyúlni. És végre annyira jut az ember, hogy bűnnek tartja még azt is, ha az útjában fekvő gerendára lép.”⁵⁶

A kálvini szabadság az addiginál erősebb kontroll alá veti az embert: Isten előtti személyes felelősséggel ruházza fel. Nem embereknek kell immár megfelelni, hanem közvetlenül Istennek, aki törvényét szívünkbe írta. „A reformáció voltaképpen nem azt jelentette, hogy általában kiküszöbölték az egyháznak az élet feletti uralmát, hanem

⁵¹ *Institutio*, III. 19,14.

⁵² Uo. III. 19,4.

⁵³ Uo. III. 19,6.

⁵⁴ Uo. III. 19,8.

⁵⁵ Uo. III. 19,10.

⁵⁶ Uo.

inkább az uralom eddigi formáját egy másikkal cserélték fel. Éspedig egy hallatlanul kényelmes, akkortájt gyakorlatilag alig érezhető, sok esetben már-már csak formális uralmat cserélték fel az egész életvitelnek olyan – végtelenül terhes és ugyanakkor nagyon is komolyan vett – szabályozásával, amely az elképzelhető legmélyebben behatolt a magán- és a közélet minden szférájába.”⁵⁷

10. Templomhoz kötődő kegyesség

A református kegyesség templomhoz kötődő kegyesség. A templom kifejezi hitvallásunk intézményi felépítettségét, egyfajta szervezeti hálót, amelynek része. A templom önálló egész, mégis tagja egy nagyobb hitvallási rendszernek országhatáron belül és túl, egészen a világ magyar- és soknyelvű reformátusságáig. A templomban palástos lelkész szolgál, tradicionális teológiai képesítéssel, aki tisztségét egyházalkotmányunk alapján tölti be. A gyülekezet egyházi törvénykönyv alapján szerveződik, és jó reménység szerint annak alapján működik. A templomhoz kötődő személyek, tisztségek, tárgyak, szimbólumok, a sajátos egyházi fogalmak, énekek és istentiszteleti rendtartás mind összeadódnak bennünk, és veretes hitvallásunk alkalmi kifejezőivé válnak. Nagyon lehet szeretni. Látjuk hibáit, bűneit is. Nehéz vallás, mert nem élményre törekszik, külső kritériumrendszere csak a szükséges legkevesebb. Istentiszteleten a szemet nem csábítja látványosság, és illat sem szolgál élvezetül. Lélekben és igazságban imádjuk Istent, úgy, ahogy Igéjében adja magát, mert meg van írva, hogy „az Isten Lélek, és akik imádják őt, azoknak lélekben és igazságban kell imádniuk” (Jn 4,24). A templom eszmei középpontja a szószer, mert istentiszteletünk középpontja az Ige. A szószerkekről aláhulló Ige táplált, nemzedékeket nevelt, látásokat adott, fölemelt és földre sújtott. Iskolák nőttek belőle. Kultúra fakadt a tövéből. Ha bárhol református jelvénnel ékesített templomtornyot látunk, annak árnyékában otthon érezzük magunkat kívül és belül, Magyarországon, a Kárpát-medencében és bárhol a világon. A templom kifejezi évszázadok súlyát, nemzedékek küzdelmét, protestálását, tiltakozását és hűséges bizonyágtételét, életakarását, ünnepeinket és gyászainkat. Szimbólum is tehát. A templomhoz fűződő kegyességet kiegészíti az otthoni bibliaolvasás és a gyülekezethez kötődő különböző kisköri hitmélyítés, de a templom kiemelt szent hely marad számunkra. A templomból indultunk, és ide térünk vissza – néha évtizedek múlva... Ha még évtizedek múlva is áll a templom... Oszlopai mi vagyunk!

Ady Endre: *Egy régi Kálvin-templomban* című verse emlékeztesse a húsz éve „kalandozókat”: a templom visszavár.

Papunk ravasz, öreg bölcs,
Húsz éve is az volt már.
Templomunk Kálvin-templom,
Nincs benne cifra oltár.
A textus ma is Jézus,
Éppen úgy, mint húsz éve:
»Megtörtetett a teste,
Megtörtetett a teste,
Kiontatott a vére.«

⁵⁷ Max Weber: *i. m.* 28.

Jártam turista-kedvvel,
 Vonatoztam, hajóztam,
 De templom rég nem látott
 Így, imádkozó pózban.
 Be jó volna kacagni
 Húsz év után megtérve:
 »Megtöretett a teste,
 Megtöretett a teste,
 Kiontatott a vére.«

A hívek nagy, szent hittel
 Figyeltek ott körültem.
 Én, ha nem kacaghattam,
 Legalább is röpltem.
 Ámenre tértem vissza
 Húsz évből az ígére:
 »Megtöretett a teste,
 Megtöretett a teste,
 Kiontatott a vére.«

Felhasznált irodalom

- Abraham Kuyper: *A kálvinizmus lényege*. A Kálvin-Szövetség kiadványai, Nagybánya 1914.
- Baxter, Richard: *A Christian Directory, or a Sum of Practical Theology and Cases of Conscience. Directing Christian, how to use their Knowledge and Faith...* Fourth Vol. Christian Economics. Printed for Richard Edwards, London 1895.
- Békési Andor: *Mi kálvinisták*. Ref. Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1990.
- Calvin, John: *Commentary on 2 Corinthians*. Genf 1546. Libronix Digital Library, 2Cor 8,15.
- Csíkesz Sándor: *A református istentiszteleti hely fogalma és megépítésének irányelvei*. (s.a. s.l.)
- Davide Cantoni: *The Economic Effects of the Protestant Reformation*. Harvard University, October 2009. http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic607832.files/axweber26_5.pdf.
- Dékány Endre: *A pedagógus Kálvin*. Ref. Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1987.
- Fodorné Nagy Sarolta: A motiváció teológiai vizsgálata és katechetikai vonatkozásai. In: *Theológiai Szemle* 2007/4, 220. skk.
- Hastie Vilmos: *A református gondolkodás alapelvei*. Ford.: Budai Gergely. Kálvinista Szemle kiad., Budapest 1925.
- Kálvin János: *A genfi egyház kátéja. A keresztyén tudomány tankönyve gyermekek számára*. 1545. Ford.: Ceglédi Sándor. A Főiskola könyvnyomda betűivel. Pápa 1907.
- Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere*. (Institutio.) Magyar Kálvin-fordítók kiad. Pápa, 1909, I.
- Laveleye, E. de: *Protestantism and Catholicism in their bearing upon the Liberty and Prosperity of Nations. A Study of Social Economy*. Toronto 1876.
http://ia310826.us.archive.org/2/items/cihm_04559/cihm_04559.pdf
- Max Weber: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. (Eredeti kiadás: Tübingen 1972.) Ford.: Józsa Péter, Lissauer Zoltán, Somlai Péter. 2. bővített kiad. Cserépfalvi Kiad. 1995.
- Ravasz László: *Látások könyve*. II. kiad., A „Stadium” kiadása, Budapest 1924.
- Ravasz László: *Válogatott írások. 1945–1968*. EPMSZ kiad., Bern 1988.
- Révész Imre: *Kálvin élete és a kálvinizmus*. Révész Imre emlékalap bizottság kiad., 3. kiadás, Debrecen 1909.
- Sebestyén Jenő: *A kálvinista államférfi. Theologico-politikai tanulmány*. Magyar Kálvin Szövetség, Budapest 1941.
- Unghváry Sándor: *A magyar reformáció az ottomán hódoltság alatt*. KRE – HTK Egyháztörténeti kiadványok, Budapest 1994.